

Monumentnummer*: 507016

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 17 februari 1998
Kadaster deel/nr 82666/178

Woonplaats* Leusden
Gemeente* Leusden
Provincie* Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Leusden	I			987
Leusden	I			63
Leusden	I			1735
Leusden	I			55
Leusden	I			988
Leusden	I			1736
Leusden	I			56
Leusden	I			65
Leusden	I			52
Leusden	I			60
Leusden	I			51

Omschrijving**

HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG. De 3 onderdelen die de aanleg van de Heiligenberg door de eeuwen heen bepaald hebben zijn de berg, de beek en de Heiligenbergerweg. De berg is van deze drie het opvallendste element. Deze 12 meter hoge, licht hoefijzervormige "berg" is eigenlijk een land- of rivierduin en ontstaan tijdens de laatste ijstijd. Bisschop Ansfried van Utrecht (995-1010) stichtte er rond 1000 het klooster Hohorst, dat in 1050 werd overgeplaatst naar Utrecht en daar de St.Paulusabdij werd. Op de berg en later aan de voet ervan bleef een proosdij annex uithof van deze abdij gevestigd.

De vermoedelijk oudste afbeelding van de aanleg van de Heiligenberg stamt uit 1565 en is te vinden op de stadsplattegrond van Amersfoort door Jacob van Deventer. Op de kaart zijn de Heiligenbergerbeek en -weg reeds te zien. Het huis kwam rond 1640 als

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

buitenplaats in gebruik en er werd een tuin in (vroeg-)classicistische stijl bij aangelegd. Rond 1700 werd deze tuin in de barokstijl uitgebreid; de resultaten daarvan zijn te zien op prenten van Cornelis Pronk (1729/30), Jan de Beyer (1749) en op een vogelvluchtkaart van rond 1700.

De huidige aanleg van het park van de Heiligenberg dateert in grote lijnen uit begin 19de eeuw. Omstreeks 1807-1815 liet de toenmalige eigenaar, Ernst Louis van Hardenbroek (1774-1843) een nieuw huis bouwen en in compositorische relatie hiermee de aanleg van het park in landschappelijke stijl wijzigen. Zo werden o.a. de oorspronkelijke waterlopen van de formele aanleg in landschapstijl vergraven.

Het park zou in eerste instantie zijn aangelegd door Hendrik van Lunteren. Kramm noemt namelijk in zijn "Levens en werken..." uit 1859 bij Hendrik van Lunteren "den aanleg van den Heiligenberg, bij Amersfoort". Mogelijk is deze aanleg later (rond 1830) gewijzigd door Jan David Zocher jr., aangezien Immerzeel in zijn "Levens en werken..." uit 1843 zegt dat Zocher jr. "de waterwerken en oranjerie op Heiligenberg" heeft aangelegd.

Op het Kadastraal minuutplan uit 1815-1832 en bijbehorende leggers uit 1827 evenwel is te zien dat de structuur van de huidige parkaanleg in 1827 al aanwezig was. Deze kaart vertoont aan de oostzijde van het huis een open ruimte in landschapstijl met een grote vijver, ook wel het Zwanewater genoemd. Die naam houdt verband met de vermeende overeenkomst van de vorm van de waterpartij met een zwaan.

Aan de westzijde van het huis werd op en rond de berg een parkbos in landschapstijl aangelegd, dat naar het huis toe door een in een curve verlopende oprit werd afgescheiden. Het parkbos vertoont thans opgaand loofhout, met 19de en 20ste eeuwse beuken, eiken, esdoorns, linden en paardekastanjes. Aan de zuidwestzijde van de oranjerie bevinden zich een vederbeuk en een noot.

Dit parkbos wordt doorsneden door een waterloop in landschapstijl die in verbinding staat met het Zwanewater en de Heiligenbergerbeek. Ten noorden van deze waterloop bevindt zich nog een parkbos, doorsneden door in curven verlopende wandelpaden en met een begroëing van beuk, eik, esdoorn, kastanje, plataan, larix, berk en rododendron.

Het huis staat op een licht glooiende verhevenheid van gazon en weiland, die is aangelegd met de aarde die vrijkwam bij de aanleg van het in het overpark gelegen Zwanewater. Vanaf de openbare weg en het overpark werd op deze wijze een ruim gezicht op het huis geschapen, dat binnen de aanleg een grote ornamentele waarde heeft. De beboste berg sluit dit gezicht aan de achterzijde af. Vanuit het huis is er een ruim zicht over de weilanden en het Zwanewater geschapen dat eindigt bij een boscoullisse in landschapstijl met 19de en 20ste eeuwse eik, beuk en rododendron en dat verlevendigt wordt door de hier geplaatste duiventil. Het zicht op het weiland voor het huis wordt geleed door enkele solitair, waaronder zomereik en gewone beuk.

Het parkbos wordt door een grotendeels bewaard patroon van slingerpaden doorsneden en de waterlopen werden oorspronkelijk door ornamentele bruggetjes overkruisd. Naast het genoemde zicht vanuit het huis op de duiventil, is er tevens een zicht op het ornamentele tolhuis, dat eveneens uit circa 1830 dateert. Er was voorts een recht van uitzicht op de Onze Lieve Vrouwetoren te Amersfoort, d.d. 29 april 1848. Dat uitzicht is thans dichtgegroeid. De huidige nutstuin ten zuidwesten van het parkbos rond de berg werd eveneens in het begin 19de eeuw aangelegd.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Tuin, park en plantsoen

Functie

Historische aanleg

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument